
ZÁKLADY SPOLEČENSKÝCH VĚD

1. - 4. ročník čtyřletého gymnázia
5. - 8. ročník osmiletého gymnázia

I. Charakteristika a cíle předmětu

Předmět základy společenských věd v návaznosti na poznatky získané na základní škole i na základě osobní zkušenosti a samostatného vzdělávání žáky hlouběji a komplexněji seznamuje se společenskými, hospodářskými, politickými a kulturními aspekty současného života a s psychologickými, etickými a právními kontexty mezilidského styku. Přípravuje žáky k odpovědnému převzetí sociálních rolí, rozvíjí jejich způsobilost k mravně odpovědnému jednání a k lepšímu poznávání sebe i druhých, pěstuje u nich žádoucí míru sebereflexe a seberegulace. Tím směřuje ke kultivaci intelektuálního, osobnostního a občanského profilu žáků a k rozvíjení a upevňování jejich mravního a právního vědomí.

Předmět se významně podílí na formování ucelené soustavy diferencovaných vztahů žáků ke skutečnosti a jejich postojů k důležitým oblastem lidského života. Žáci se učí posuzovat různé přístupy k řešení problémů každodenní praxe a kriticky je reflektovat, zvažovat různé alternativy řešení a odpovědně mezi nimi volit, seznamují se s různými způsoby uvažování a dorozumívání i s různými způsoby výkladu lidské zkušenosti. Osvojují si rovněž rozmanitá schémata společenskovědního poznávání a integrace společenskovědních poznatků i poznatků z ostatních vzdělávacích oblastí. Vzdělávání vyúsťuje ve vytvoření soustavy žádoucích motivačních hodnot a sociálních kompetencí žáků, ve zformování jejich předpokladů k vysokoškolskému studiu i k samostatnému životu v dospělosti.

Proces vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci:

- získali ucelenou představu o důležitých kontextech lidského života, pochopili jejich podstatu a byli schopni získané poznatky využívat ve své životní praxi,
- osvojili si základní poznatky vybraných společenských věd, které by jim umožnily porozumět důležitým problémům charakteristickým pro jednotlivé společenskovědní obory,
- podrobněji se seznámili s cíli, principy, způsoby řízení a mechanismy fungování demokratických společenství a pochopili důvody mezinárodní spolupráce mezi zeměmi,
- prohloubili si představu o významu lidských práv, občanských rolí, práv a povinností a o předpokladech vlastního začlenění do rozmanitých oblastí života společnosti,
- dokázali se bezpečně orientovat v etických a právních otázkách, zaujímat žádoucí postoje k vybraným situacím a problémům a uplatňovat žádoucí sociální návyky a vzorce chování,
- uměli se orientovat v hlavních problémech současného světa a v základních filozofických otázkách a byli schopni je chápat jako prostředky utváření vlastního životního názoru,
- poznali různé systémy abstrakce, osvojili si principy exaktního poznávání a kontextuálního myšlení, dovedli se správně tázat, věcně argumentovat a vyvozovat logické závěry,
- prohloubili si schopnost posuzovat společenské jevy a procesy a zasazovat je do širších sociokulturních, politických, ekonomických, případně psychologických souvislostí,
- byli schopni kriticky vnímat a hodnotit veřejné záležitosti a problémy, jednání druhých lidí i své vlastní, uměli vhodně korigovat své názory, postoje, chování a jednání,

- dovedli hledat a nalézat adekvátní způsoby řešení rozmanitých životních situací, dokázali utvářet pozitivní vztahy k druhým lidem i k širšímu společenskému prostředí,
- dovedli přiměřeně vyjadřovat, zdůvodňovat a obhajovat vlastní názory a prosazovat své oprávněné zájmy s ohledem na potřeby, názory, zájmy a práva druhých lidí.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

1. Úvod do studia předmětu
2. Základy psychologie
3. Základy sociologie
4. Základy politologie
5. Základy práva
6. Základy ekonomie
7. Mezinárodní vztahy
8. Planetární problémy
9. Základy etiky
10. Základy neformální logiky
11. Základy teorie vědy
12. Základy filozofie

Obsah tematických celků

1. Úvod do studia předmětu

- zvláštnosti studia na gymnáziu, zásady a metody jeho racionální organizace, režim dne, zásady zdravé životosprávy; efektivní způsoby práce s odbornou literaturou a ostatními informačními zdroji; efektivní postup při řešení problému;
- význam a obsah předmětu základy společenských věd; orientace ve společenských vědách jako základ řešení důležitých životních situací; předmět a úkoly důležitých společenskovedních disciplín, možnosti využití jejich poznatků v každodenním životě

2. Základy psychologie

- podstata lidské psychiky, duševní život člověka, vědomí, prožívání, chování a jednání; biosociální podmíněnost lidské psychiky, vztah tělesné a duševní stránky;
- psychologický pojem činnosti, hlavní druhy lidské činnosti, činnost vnější a vnitřní; fáze lidské činnosti, jejich charakteristika;
- člověk jako osobnost: pojem osobnosti člověka, její projevy v činnosti a životních situacích; psychické vlastnosti osobnosti, struktura osobnosti; typologie osobnosti;
- osobnost ve vývoji: dědičné vloh, rozvinuté dispozice, získané vlastnosti; které faktory se na vývoji osobnosti podílejí; rozvoj a tvorba osobnosti;
- psychické jevy: třídění psychických jevů, jejich charakteristika a základní znaky; psychické procesy a stavy, psychické vlastnosti;
- poznávací procesy: cití, vnímání, představivost, myšlení; znaky, formy a druhy myšlení, vlastnosti myšlení, myšlení a řeč, druhy řeči; pozornost;
- procesy paměti: pojem paměti, vlastnosti paměti, druhy a typy paměti; učení, fáze učení, činitelé ovlivňující úspěšnost učení, zapomínání; metody učení;
- motivační procesy: city, jejich znaky a vlastnosti, druhy citů, vnější výraz citů; citové reakce, stavy, vztahy a vlastnosti; volní procesy, vůle a rozhodování;

- jedinec v sociálních vztazích: mezilidské vztahy, sociální interakce a komunikace, sociální percepce; sociální vlivy působící na osobnost, sociální učení, socializace;
- podmínky a zásady efektivní komunikace, empatie, asertivita; vznik konfliktních situací, druhy konfliktů, přístupy k řešení konfliktu, předcházení konfliktům;
- duševní zdraví: zdroje duševního zdraví, předpoklady zdravého duševního vývoje, poruchy duševního zdraví; duševní hygiena, její složky; relaxační techniky;
- využití poznatků psychologie v každodenním životě (poznávání druhých, sebepoznání, výběr partnera, volba povolání, orientace v náročných životních situacích apod.)

Doporučené rozšiřující učivo

- výběrovost vnímání, zrakové klamy při vnímání, proč k nim dochází;
- různé stavy vědomí a jejich ovlivňování, psychoaktivní látky a jejich účinky na vědomí člověka; ovlivňování vědomí pomocí psychické manipulace, účinná obrana proti ní;
- snění, výklad snů, archetypy, proces individuace (C. G. Jung);
- myšlení a řešení problémů, myšlenkové operace; mentální stereotypy;
- porovnání paměti u lidí a živočichů (např. včel, ptáků, psů apod.);
- biologická a sociální podmíněnost osobnosti člověka; vliv různých faktorů na osobnost v průběhu lidského života, vlivy pozitivní a negativní;
- formování osobnosti v náročných životních situacích;
- možnosti ovlivňování vývoje osobnosti, metody rozvoje osobnosti, techniky úspěšného se vyrovnávání se stresem a konfliktní situací;
- interindividuální rozdíly mezi lidmi, intraindividuální rozdíly osobnosti v jednotlivých etapách lidského života; význam životní zkušenosti;
- přehled základních psychologických disciplín a směrů;
- vybrané otázky psychologie životního prostředí;
- vybrané otázky psychologie umění

3. Základy sociologie

- člověk jako individuální osobnost a jako bytost sociální; společnost, kultura a civilizace jako vztahové rámce lidského života, význam života lidí ve společnosti;
- sociální útvary a seskupení, skupinová struktura společnosti, pojem skupiny, typy sociálních skupin, jejich charakteristika a znaky; význam plurality skupin;
- sociální vztahy, sociální pozice a role, konflikt rolí; sociální vzorce chování, skupinové normy, systém sankcí; autorita, jádro skupiny, formální a neformální vztahy;
- diferenciaci společnosti, problém sociální nerovnosti, sociální distance; typy sociální struktury, principy sociální stratifikace, sociální status, sociální mobilita;
- sociální organizace společnosti, sociální instituce, jejich funkce a úkoly; řád ve společnosti, společenské hodnoty a normy, sociální kontrola; sociální rituály;
- vlivy a funkce přírodních faktorů ve vývoji společnosti; lidská činnost, vytváření „druhé přírody“, materiální základy životního prostředí, sociální prostředí;
- kultura: obsah pojmu, jeho významy; znaky kultury, odlišnost kultury od přírody; kultura hmotná a duchovní, normativní kultura; masová kultura, masmédiá;
- sociální deviace, sociálně patologické jevy (vandalismus, kriminalita, extrémismus, rasismus, prostituce, toxikománie aj.), jejich příčiny a možnosti prevence

Doporučené rozšiřující učivo

- problémy mládeže (subkultura mládeže, kouření, alkohol, drogy, sex);
- problémy volného času, způsob života a životní styl současné společnosti;
- životní cyklus: životní dráha, etapy životního cyklu, rodina, škola, profesní dráha; rituály přechodů, problémy adaptace na přechodové situace;
- rodina, její funkce ve společnosti, problémy rodiny, krize rodiny; sociologie ženy;

- problémy soužití generací, mezigenerační vztahy, mezigenerační dialog;
- vliv masmédií a výrazných osobností na formování veřejného mínění;
- funkce kultury vzhledem k jedinci a ke společnosti, vliv kulturních vzorců na stabilitu sociální skupiny; rozmanitost a odlišnosti kultur, kulturní dědictví, kulturní difúze;
- sociální aspekty životního prostředí a urbanistiky;
- sociální aspekty módy (odívání, bydlení, stravování, vzorce chování apod.);
- sociální aspekty náboženství; církve a náboženské instituce, náboženské rituály a obřady, jejich psychologický a sociální význam;
- psychologické a sociální problémy působení náboženských sekt na dospívající;
- národ, národnostní menšiny, národnostní soužití a rozpory; problémy rasové a národnostní nesnášenlivosti, rasová diskriminace; důvody předsudků vůči cizincům;
- deviantní chování, deviantní životní dráha, kriminální chování;
- teorie společenské změny: společenský pohyb, adaptace na změny; příčiny změn, idea pokroku, teorie konfliktu; společnost tradiční a moderní;
- přehled hlavních sociologických teorií a směrů; paradigmaty sociologického myšlení;
- sociologické systémy a školy, velké osobnosti české a světové sociologie;
- přehled sociologických disciplín, jejich vzájemné porovnání;
- metody sociologického výzkumu, jejich využití v praktickém životě

4. Základy politologie

- význam politologie pro řešení praktických životních situací na úrovni společnosti i sociálních skupin; předmět politologie, její vztah k psychologii a sociologii;
- pojem státu, podstata státu, účel a funkce státu, vznik a vývoj státu; znaky a typy státu, formy řízení státu, právní stát; otázky lidských práv (významné dokumenty aj.);
- právní základy státu, ústava jako nejvyšší zákon státu; vznik a vývoj Ústavy České republiky, její struktura; státní suverenity, idea a symboly české státnosti;
- principy dělby státní moci, nejdůležitější složky státní moci, jejich funkce a úkoly; důležité orgány státní moci ČR (parlament, vláda, soudy), jejich struktura;
- demokracie, její vymezení; principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování; přímá a zastupitelská demokracie, jejich historické a současné formy;
- politika, politické vztahy, politický program, politický systém, politický režim; politické subjekty, politický pluralismus, politické strany; koalice, opozice, lobby;
- formy participace občanů v politickém životě; parlamentní, senátní a komunální volby, aktivní a pasivní volební právo; poměrný a většinový volební systém;
- obec jako základní samosprávná jednotka státu, důležité orgány státní správy a samosprávy v obcích (městech), podíl občanů na místní správě a samosprávě

Doporučené rozšiřující učivo

- okolnosti vzniku prvních ústav;
- porovnání ústavy ČR s ústavami USA, Velké Británie a Francie, příp. jiných států;
- pravomoci prezidenta České republiky; porovnání pravomocí hlav států v prezidentské a parlamentní republice (na příkladech typických a známých reprezentantů);
- význam, funkce a odlišnosti voleb do zastupitelstev;
- hlavní způsoby a formy demokratické kontroly státní moci;
- porovnání důležitých forem přímé demokracie - referenda a plebiscitu (jejich účel, kdy se používají, jaký vliv má tento typ veřejného rozhodování na politiku státu);
- principy tvorby zákonů (od vzniku návrhu zákona), proces schvalování zákonů;
- porovnání programů jednotlivých politických stran v České republice;
- faktory ovlivňující průběh politické socializace jedince a vývoj politických preferencí voličů (na příkladech průzkumů veřejného mínění a výsledků voleb v ČR);
- orientační rozbor významných politických doktrín a ideologií

5. Základy práva

- význam právní regulace mezilidského styku; právní řád státu, třídění právních norem, uspořádání právního řádu ČR; účel a typy právních předpisů, způsob jejich uveřejňování; uspořádání předpisů ve Sbírce, jejich formální náležitosti;
- právní vztahy, subjekty právních vztahů (pojem fyzické a právnické osoby), právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům; systém práva, pojem, prameny a funkce důležitých právních odvětví, právo veřejné a soukromé; právnické profese;
- občanské právo: práva věcná a závazková; právní pojetí věcí a majetku, přehled věcných práv; závazkové právo, důležité typy občanskoprávních smluv, způsoby a postupy při uplatňování nároků vzniklých ze smluv (zejména reklamace);
- rodinné právo: právní podmínky vzniku manželství, okolnosti vylučující platnost manželství, zánik manželství; právní úprava vztahů mezi manžely a mezi rodiči a dětmi, vzájemné povinnosti; formy náhradní rodinné výchovy, ústavní výchova dětí;
- pracovní právo: účastníci pracovněprávních vztahů, jejich vzájemná práva a povinnosti; podmínky vzniku, změny a zániku pracovního poměru, pracovní doba, pracovní řád; formy odměňování práce, bezpečnost a ochrana zdraví při práci;
- trestní právo: znaky trestného činu, trestní odpovědnost, právní následky trestného činu, základní typy trestů; orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, advokacie, soudy), jejich úkoly; subjekty a průběh trestního řízení;
- správní právo: veřejná správa, územní samospráva; systém české veřejné správy, orgány státní správy, jejich působnost; obce, jejich hospodaření a působnost; orgány obce, jejich úkoly a funkce; soustava okresů, působnost okresních úřadů

Doporučené rozšiřující učivo

- rozdíly mezi morálními a právními normami, zákonnost a právní vědomí;
- zvykové právo, kodifikované právo;
- porovnání rozdílů mezi občanským soudním řízením a trestním řízením;
- pracovní právo: pracovní prostředí, pracovní podmínky, péče o zaměstnance;
- pracovní právo: typy a výpočet mzdy, výkonová norma, mzdový tarif;
- finanční právo: daně, daňová příznání;
- obchodní právo: formy podnikání, podnikatelské subjekty, obchodní tajemství;
- živnostenské právo: druhy živností, živnostenské oprávnění, neoprávněné podnikání

6. Základy ekonomie

- pojmy ekonomie, ekonomika; podstata hospodářského života společnosti, uspokojování lidských potřeb, statky, služby, výroba, spotřeba, druhy spotřeby;
- základní ekonomická otázka; ekonomika zvyková, příkazová a tržní; ekonomické subjekty, jejich typy a charakteristika, ekonomické sektory, jejich funkce a úkoly;
- trh: charakteristika trhu, nabídka, poptávka, směna; subjekty trhu, typy trhu; zákonitosti fungování trhu, tržní mechanismus, konkurence, důsledky cenových změn;
- peníze: vznik a vývoj peněz, podstata peněz, formy oběhu peněz; národní měna, valuty, konvertibilita měny, měnový kurz; inflace, její negativní důsledky;
- bankovní soustava ČR, typy bankovních služeb a operací; úvěr, úrok, typy vkladů, formy platebního styku; druhy cenných papírů, jejich účel, burzy, RM-System;
- právní subjekty v tržní ekonomice, právní úprava podnikání, živnosti, obchodní společnosti, družstva; základní jmění, kapitál, zisk a jeho formy;
- úloha státu v tržní ekonomice, nástroje hospodářské politiky státu, daňová soustava, typy daní; charakteristika státního rozpočtu ČR, příjmy a výdaje státního rozpočtu;
- ekonomika ČR: důvody přechodu na tržní ekonomiku, podstata procesu transformace české ekonomiky, privatizace; výkonnost české ekonomiky, hrubý domácí produkt;

- postavení české ekonomiky ve světové ekonomice, orientace vnějších hospodářských vztahů, zahraniční obchod; mezinárodní měnový systém

Doporučené rozšiřující učivo

- zkratky nejdůležitějších zahraničních měn (EUR, CHF, USD, JPY aj.);
- příklady plně konvertibilních zahraničních měn;
- význam a úkoly Mezinárodního měnového fondu a Světové banky;
- nejvýznamnější mezinárodní hospodářské organizace, koncerny apod.;
- monopolní a protimonopolní tlaky a opatření;
- postup při exportu zboží z ČR a importu zboží do ČR;
- význam protiinflačních opatření státu pro udržení hospodářské stability;
- příčiny ekonomické nerovnováhy ve světě (problém „Sever - Jih“);
- práce a pracovní síla, know-how, kvalifikace; nezaměstnanost, politika zaměstnanosti;
- vzájemná závislost ekonomie a ekologie;
- soudobé proudy ekonomických teorií, jejich využití v praxi;
- příčiny a důsledky deficitu státního rozpočtu, státní dluh

7. Mezinárodní vztahy

- mezinárodní prostředí, subjekty mezinárodních vztahů, důležité mezinárodní organizace (Rada Evropy; NATO; OSN); systém OSN, funkce důležitých orgánů OSN, účel a úkoly odborných organizací OSN (WHO, ILO, FAO, UNESCO, UNICEF);
- mezinárodní politika, diplomacie, význam diplomatických styků mezi zeměmi; nástroje mezinárodní politiky (ekonomické, politické, vojenské); mezinárodní terorismus, jeho účel a důsledky, boj proti mezinárodnímu terorismu;
- mezinárodní ekonomická spolupráce, překážky mezinárodního obchodu, ochranná politika státu, účel dovozních cel; odstraňování bariér mezinárodního obchodu, vytváření zón volného obchodu; procesy evropské ekonomické integrace;
- motivy evropské ekonomické, politické a bezpečnostní integrace, důvody vzniku Evropské unie; předchůdci EU, současné členské státy EU, podmínky členství v EU; důležité orgány EU, jejich funkce; problémy začleňování ČR do Evropské unie;
- důvody vytvoření Evropské měnové unie (EMU), společná měna členských států Evropské unie - EURO, výhody jednotné evropské měny, význam společné evropské měny pro stabilitu EU; problémy spojené se zaváděním jednotné evropské měny;
- systém kolektivní sebeobrany (NATO) a kolektivní bezpečnosti (RB OSN), jejich účel; význam RB OSN při mírových řešeních konfliktů a urovnávání mezinárodních sporů; formy nejčastěji uplatňovaných opatření při ohrožení či porušení míru

Doporučené rozšiřující učivo

- nejdůležitější diplomatické hodnosti a jim odpovídající úkoly;
- vývoj mezinárodních vztahů od 2. světové války do současnosti;
- významná ohniska mezinárodního napětí

8. Planetární problémy

- vztah lokálních a globálních problémů, přehled významných planetárních problémů a hlavních způsobů jejich řešení na národní i mezinárodní úrovni;
- krize vzájemného vztahu přírody a kultury, důsledky necitlivé expanze evropské civilizace, problémy životního prostředí; ekologická hnutí, náznaky „zelené diktatury“;
- demografické problémy lidstva, hrozba přelidnění, hladomory, problém zdraví a výživy, otázky hygieny a zdravotní péče; nezbytnost planetární solidarity;
- orientace moderní společnosti na konzum a rozvoj potřeb, konzumní životní styl (zdravotní a jiná rizika); alternativní přístupy k modelování zdravého životního stylu;

- problém masové kultury a masové produkce zábavního průmyslu, komerční reklama, otázky medializace (společenských událostí, významných osobností apod.);
- sociální problémy: návykové látky, gamblerství, graffiti, kriminalita, pornografie, prostituce, zneužívání internetu a jiných zdrojů informací apod.;
- problémy rasové, národnostní, náboženské aj. nesnášenlivosti; důsledky xenofobie, netolerance a extrémismu pro soužití lidí a uplatňování jejich lidských práv;
- nebezpečí spojená s působením nacionalistických, fundamentalistických a extrémistických ideologií a doktrín a s existencí mezinárodního terorismu

Doporučené rozšiřující učivo

- význam mezinárodních organizací v prevenci planetárních problémů;
- důvody vzniku feministických hnutí, postavení žen v tradiční a moderní společnosti;
- etnická, náboženská aj. diskriminace jako možný zdroj mezinárodního napětí;
- problémy a možná nebezpečí působení náboženských sekt ve světě

9. Základy etiky

- etika jako teorie mravnosti a morálky; základní etické pojmy (dobro, zlo, lidská důstojnost, spravedlnost aj.), problém jejich konkrétně historických a sociálních obsahů;
- pojem morálky, kořeny a pilíře morálky, vývoj morálky; mravní hodnoty a normy, závaznost mravních norem, mravní rozhodování, mravní odpovědnost;
- svoboda vůle, vnější a vnitřní svoboda; autonomie svědomí, svědomí před jednáním a po něm, mravní apriori, morální závazek; rozdíl pocitu a pojmu viny;
- normativní a nenormativní etika, problém volby absolutního a neabsolutního východiska mravního rozhodování; univerzální a relativní etické hodnoty;
- základní etické hodnoty: slušnost, poctivost, dodržování slibu, čestné jednání, solidarita s potřebnými, vzájemná pomoc v běžném životě i ve vypjatých situacích aj.;
- etika každodenního života: jedinec v rodině a sociální skupině, vzájemná práva a povinnosti generací, vztah k nemocným a postiženým; profesní etika;
- globální problémy jako problémy etické: válka a mír, mezinárodní dorozumění a spolupráce, ochrana životního prostředí, morální stav společnosti

Doporučené rozšiřující učivo

- specifické etické otázky (trest smrti, interrupce, eutanázie apod.);
- významné etické teorie a směry (empiristická, utilitaristická, sociální aj.);
- porovnání východisek židovsko-křesťanské, islámské a buddhistické etiky;
- problém smyslu lidského života, jeho náboženská a nenáboženská řešení

10. Základy neformální logiky

- myšlení a jazyk, jazykové vyjadřování myšlenek; psychologické studium myšlení a logické studium některých jazykových forem myšlení; formální a neformální chyby myšlení; rozdíly mezi formální a neformální logikou;
- výrazy: interpretace výrazů, víceznačnost, vágnost, nejasnost a zbytečná složitost výrazů; význam (smysl) výrazu, objasňování a zpřesňování výrazů; definice a chyby při definování, klasifikace a chybné klasifikování;
- usuzování: úsudek a usuzování, úsudky věcně (obsahově) a formálně nesprávné; úsudky deduktivní a induktivní, jejich zvláštnosti a struktura; zásady správného usuzování a přesného formulování myšlenek;
- teorie argumentace: argumentace jako součást mezilidské komunikace, základní druhy argumentace; formální a neformální chyby argumentace, znaky klamně a manipulativní argumentace; zásady správné a etické argumentace v dialogu

Doporučené rozšiřující učivo

- psychologická, rétorická, lingvistická, logická a etická problematika argumentace;
- logická struktura argumentu (vyplývání z premis, logická pravdivost výroku);
- úloha argumentace v dialogu a názorovém působení ve společenském životě;
- přesvědčivost argumentu, příklady taktických postupů při vedení argumentace;
- potřeba orientace v propagandě, vytvoření myšlenkových zábran proti manipulaci;
- psychologické a neformálně logické předpoklady objektivity a tolerance

11. Základy teorie vědy

- kumulace lidského poznání v průběhu dějinného vývoje, místo vědy v poznávání světa, její význam z perspektivy praktického života (medicína, průmysl, vojenství apod.);
- vznik vědy, proměny jejího postavení v průběhu dějin, vztah vědy a církve; diferenciaci vědních disciplín, současné třídění vědních disciplín, jejich vzájemné vztahy;
- jazyk vědy, vědecká abstrakce, metodická redukce vědy; dedukce a indukce jako metody vědeckého poznání, porovnání jejich východisek při zkoumání jevů a procesů;
- srovnání přístupů přírodních a společenských věd ke zkoumání světa; konzervativnost vědy, význam výzkumu a nových technologií v proměnách vědeckého poznání;
- srovnání přístupů společenských věd ke zkoumání člověka a společnosti, přínos společenských věd pro rozvoj člověka a společnosti i pro prevenci technokratismu

Doporučené rozšiřující učivo

- vztah vědy a ostatních složek duchovní kultury (zejména etiky a práva);
- teorie vědeckých paradigmat; jak vznikají nové vědecké teorie

12. Základy filozofie

- předmět filozofie, místo filozofie v lidské zkušenosti, vztah filozofie k jiným formám vědění o světě (mýtus, náboženství, věda, umění); význam filozofické zkušenosti;
- povaha a podstata filozofického tázání, hlavní filozofické problémy, historické proměny přístupu k těmto problémům a jejich řešení; hlavní filozofické disciplíny;
- počátky filozofie: časové vymezení a témata; předpoklady vzniku filozofie v antickém Řecku, rysy nejstarší filozofie; hlavní směry antické filozofie;
- filozofie ve středověku: uzlové filozofické problémy, vznik a počáteční vývoj křesťanství, křesťanská filozofie, patristika, scholastika; středověké univerzity;
- renesanční filozofie, její rysy a uzlové problémy, rozvoj přírodní vědy; metafyzika, filozofie státu a práva, filozofie náboženství; filozofická reforma věd;
- filozofie mezi renesancí a osvícenstvím; osvícenská filozofie v Anglii, Francii a Německu; empirická filozofie, racionalismus, idealismus; reformace;
- filozofie 19. a 20. století: německá klasická filozofie, poklasická filozofie; fenomenologie, filozofie bytí, filozofie existence, hermeneutika; postmoderna;
- hlavní směry současné filozofie; historický přehled české filozofie

Doporučené rozšiřující učivo

- pravidla vedení filozofického dialogu, kladení otázek; filozofická argumentace;
- vybrané otázky filozofické antropologie (člověk jako téma speciální vědy a filozofie; tělesnost, niternost, dějinnost, vztaženost ke světu a druhým lidem, činnost);
- problém svobody a nutnosti v lidském jednání, historické proměny v jeho řešení;
- vybrané otázky filozofie bytí (substance a akcident, látka a forma, možnost a uskutečnění, entelechie; historické proměny v řešení základního určení jsoucná);
- vybrané otázky filozofie přírody (rozdíl mezi tělesem a živým jsoucnem, vzájemná odlišnost životních forem a jejich vlastností; stupně bytí, vrstvy jsoucná);

- pohyb, prostor, čas (konfrontace filozofického přístupu s fyzikálními a kosmologickými teoriemi hmoty; vývoj náhledů na tyto fenomény);
- vybrané otázky filozofie poznání (smyslová niternost, odlišnost smyslového a duchovního poznání, vědomí; jazykový charakter poznání, pojmovost; vědecké poznání);
- pravda jako filozofický problém, historické proměny v řešení tohoto problému;
- vybrané otázky filozofie jazyka (jazykový obraz světa, společenské a dějinné určení jazyka; jazyk a poznání, přirozený jazyk a jazyk vědy);
- vybrané otázky filozofie hodnot; problémy výkladu lidské zkušenosti

III. Přístupy k obsahu a organizaci výuky

Základem vyváženosti informativní a formativní stránky učiva je odpovědný, výběrový a tvořivý přístup vyučujícího k učebním osnovám, přihlížející k intelektuální úrovni a zájmům studentů a k dostupným informačním zdrojům. Z těchto hledisek si učitel upravuje proporce učiva uvnitř jednotlivých tematických okruhů i během školního roku. Znamená to, že některé partie učiva jsou probírány důkladněji, jiné v menším rozsahu nebo vyučující pouze upozorní na existenci určité problematiky a na doplňkové informace o ní. Obsahové prvky je třeba vzájemně propojovat, utříďovat v logický systém a začleňovat do širších vztahů a souvislostí. Tento přístup je zvláště významný pro syntézu poznatků uvnitř jednotlivých tematických okruhů i v předmětu jako celku a přispívá k osvojování technik duševní práce.

Při prezentaci vzdělávacích obsahů je vhodné vycházet z rozborů konkrétních příkladů v rámci příslušné problematiky, odlišovat skutečnosti a fakta od názorů a teorií, hodnotit spolehlivost informací a jejich podstatnost. K tomu ve velké míře přispívá vedení diskusí se studenty, kladení obsahové a logicky správných otázek, zařazování různých forem samostatné i týmové práce studentů (referáty, dlouhodoběji zadávané písemné práce, skupinové projekty aj.) a využívání rozmanitých zdrojů informací. Vyučující uplatňuje aktivizační metody a formy práce, co nejvíce zapojuje studenty do výuky a upozorňuje je na zajímavé přednášky či společenské události, podle možností organizuje návštěvy kulturních zařízení, správních institucí, úřadů a podniků, zařazuje besedy s odborníky a pracovníky z praxe apod.

Odborný gestor VÚP: PhDr. Viola Horská